

Список використаних джерел

1. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови : монографія. Київ : Наук. думка, 1980. 286 с.
2. Гончар О. Т. Твори : у 7 т. Київ : Дніпро, 1987 – 1988.
3. Кубська У. В. Синонімічні прийменникові конструкції з часовим значенням. *Українська мова і література в школі* : наук.-метод. журнал. 1981. № 10. С. 24 – 25.

Світлана КАПКО

*науковий співробітник наукової бібліотеки
Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.
м. Полтава, Україна*

**ЛИСТИ (1934–1940 рр.) ОЛЕСЯ ГОНЧАРА ДО ОЛЕСЯ ЮРЕНКА
З ФОНДІВ ПОЛТАВСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО ЯК ДОВІДКОВО-ДОПОМІЖНИЙ
ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ БІОГРАФІЇ ПИСЬМЕННИКА**

У фондах Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського зберігаються 150 одиниць документів офіційного та особового походження, пов'язаних із життєвим і творчим шляхом нашого видатного земляка, письменника і громадського діяча Олесь Терентійовича Гончара (1918–1995). Серед них – буклети, брошури, членські квитки і посвідчення, довідки, запрошення на різноманітні заходи; книги з автографами і дарчими написами, листи і листівки [14, с. 424–442].

Для біографів найцікавішою частиною особової музейної колекції письменника, безсумнівно, є його епістолярна спадщина.

Маємо зауважити, що епістолярії в історіографії зазвичай використовують як додатково-ілюстративні джерела, зважаючи на їхнє виразне суб'єктивне забарвлення і репрезентативну неповноту. З одного боку, робота з такими документами вимагає певних застережень і спеціальної методики. «Свідчення приватних документів, на відміну від офіційних, мають несподіване, незвичне акцентування на так званому головному і другорядному, в них вони можуть

мінатися місцями, чого не припускають документи офіційного формування», – зазначає джерелознавиця Ольга Коляструк [6, с. 146]. З іншого боку, такі джерела мають виразний відбиток індивідуальності автора, його особистісного розуміння і бачення оточуючих реалій, ставлення до описуваних подій, дозволяють краще зрозуміти ті чи ті вчинки і тому є незамінними для біографічних, мистецтвознавчих чи літературознавчих досліджень.

Вісімдесят із вісімдесяти п'яти поштових відправлень, зібраних у фондах музею, мають одного адресата – полтавського письменника, багаторічного голову обласної письменницької організації Олександра Степановича Юренка, з яким Олесь Гончар товаришував і регулярно листувався більше ніж пів століття – з початку 1930-их до кінця 1980-их років. П'ятдесят чотири листи надіслані О. Гончаром до О. Юренка в роки їхньої юності, яку обірвала радянсько-німецька війна 1941–1945 рр. Вони становлять особливу цінність, бо саме 1930-ті роки були періодом формування обох письменників і в особистому, і у творчому розумінні.

О. Юренко і О. Гончар познайомилися в с. Хорішках, коли О. Гончар вчився в школі разом із молодшими братами О. Юренка – Павлом і Семеном, а сам Юренко (тоді ще не Олесь, а Шура, Шурко – так до нього звертаються друзі у листах) уже вчителював у сусідній Загреблянській трудовій школі, викладав українську мову та літературу, активно друкувався в місцевих молодіжних виданнях та заохочував до творчості талановитих «діткорів».

Взимку 1933 р. Олександр Юренко, якому йшов тоді двадцять перший рік, влаштувався в редакцію Козельщинської газети «Розгорнутим фронтом» на посаду відповідального секретаря. А навесні, коли п'ятнадцятирічний Олесь Гончар закінчив семирічку, Юренко покликав його і їх спільного товариша Василя Тараненка до себе. «Це була голодна весна 1933 року, половина нашого класу вимерла з голоду, – згадував пізніше Олесь Гончар у листі до Юрія Олександровича Юренка, – і ми, що вціліли, приходили на уроки вже з пухлими ногами. Батько Ваш саме тоді підтримував мене у моїх школярських літературних спробах і коли дізнався, в якій я скруті перебуваю, одразу після 7 класу покликав мене на роботу в редакцію...» [15, с.11] (*тут і далі збережено правопис оригіналу*). У цій газеті і починає друкуватися О. Гончар, спочатку із віршів та коротеньких нарисів на сільську тематику, потім нарисів та оповідань. Також у цей час обидва Олеся і Василь друкуються в газеті Бригадирівської МТС «Соціалістичним шляхом», піонерській газеті «На зміну», журналі «Піонерія». Причому редакції охоче беруть Юренкові твори, а Гончареві та Тараненкові

більше критикують і повертають. Та вже влітку 1934 р., коли в «Дитвидаві» виходить колективна збірка «Літературні спроби», то із усіх поданих творів козельщинських «діткорів» там вміщено лише оповідання Гончара «Букет».

Регулярне листування між двома Олесями зав'язується восени 1934 р., коли Гончар виїздить навчатися в газетний технікум до Харкова, причому саме з його ініціативи: «Не знаю, чи ждав ти цього листа, чи ні, але я все-таки написав. Не можу ж я забути про товариша по роботі, в значній мірі вчителя (не подумай, що – гумор) і собрата по стремлінню» [3, с.13]. Відтоді друзі не втрачали епістолярний зв'язок. У той час, у другій половині 1930-их років, Олександр Степанович Юренко для молодого Олеся Гончара дійсно відігравав роль вчителя, порадирика, старшого товариша, мав незаперечний авторитет і відчутний вплив на нього. Пробуючи себе в поезії, Гончар надсилав Юренкові свої вірші з проханням дати «зауваження і помітки», наголошуючи: «будь безпощадний». «Дуже дякую тобі, Олеся, що ти подовбав мої дилетантські спроби в поезії. Саме дилетантські, бо я ніколи не думав серйозно змінити прозу на поезію. Там я, як риба в воді, там кропітлива праця, а тут вона не така» [9]. Юренкові ж вірші щиро вважає такими, «що Рильський позаздрив би» [11]. Просить: «Пришли, Олеся, мені своїх віршів, хай я подихаю тобою» [10]; «Коли маєш із віршів що – пришли для насолоди» [12]. Він впевнений у таланті і майбутньому успіху Юренка і ставить його літературні досягнення вище за свої: «...ти ввійдеш у чарівний замок літератури тріумфально. Я ж поки що валяюся на задвірках цього замку і все мрію, мрію, а може й мріяти скоро перестану. Починає втомлювати боротьба. Хочу втекти в Одесу і стати будь-чим на торгове судно працювати...» [15, с. 99].

Із листів бачимо, що обидва Олесі дуже емоційні, як і пристало поетам. Але в них різний темперамент, різні життєві обставини. Повільний і поміркований, Юренко, за словами Гончара, «загруз в Козельщині». «Пора тобі, друже, просуватися в письменницьке «общество», – радить, освоївшись у Харкові, Олесь Гончар. – Ти пробивайся сильніше. Коли в двері не пускають, ломися у вікно». Та Юренка міцно тримає побут. Він рано одружився, поховав матір, потім дочку-первістка Лесю, сам тяжко перехворів... Та й характер мав такий, що «ломитися» міг тільки тоді, коли було потрібно допомогти комусь із друзів, для себе – ні.

Інколи і на Гончара накатує втома і розчарування в літературній праці. Але зазвичай епізодично і не надовго. У вже цитованому вище листі від 9 жовтня 1936 р. він зізнається: «Нетерпляче надіюсь (дурні надії) потрапити добровольцем в Іспанію. Якби оце сьогодні сказали, ну, Олесь, на Мадрид – кинув би синій

портфель, сіре харківське небо, суворого Панча, всі літературні дрібнички і ринувся б на Піренеї. Хоч умерти та знати за що!» [15, с. 99].

Закінчуючи в 1937 р. технікум, О. Гончар, вочевидь, пригнічений репресіями у колі знайомих йому письменників, піддавшись настрою, пише О. Юренку, що хотів би вчителювати в сільській школі, а в газетній праці розчарований. О. Юренко через свого знайомого Сумцова, завідувача Козельщинським РВНО, допомагає товаришеві влаштуватися у Мануйлівську школу. Та вчителює в Мануйлівці Олесь Терентійович недовго. Вже 9 жовтня спільний знайомий Федір Демченко повідомляє О. Юренкові про те, що Гончар працює у Харкові, в газеті «Соціалістична Харківщина». Не витримав «нидіння», писав потім О. Гончар. Дивувався, що «ніби тоді здурів, у 20 років захотів спокою!». Картає Юренка за його мрії розвести бджілок і побудувати нову білу хату... Сам же в Харкові працює «як несамовитий» «Цілі дні в зустрічах, на концертах, переглядах, лекціях. Вечорами пишу, займаюся. Здаю екстерном за педінститут. Красота жить в труді!» [15, с. 137]. «Солодкість спокою хороша, – зізнається він пізніше, – але коли забагато її – нудна» [13].

Епістолярії О. Гончара із фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського становлять велику цінність ще й через те, що, хоча у студентські роки майбутній письменник вів активне листування із великою кількістю людей, з усіх лише Олесь Юренко зберіг його листи повністю. «Твоє нелегке щастя, Олесь, у тому, що ти міг спостерігати, як велетенське дерево прокльовувалося з небуття, колихалося ще від будь-якого легкого вітерця!» – писав у одному з листів О. Юренкові журналіст Микола Родічев [8, арк. 101]. Та Олесь Степанович і сам добре розумів велич і значущість для літератури постаті свого друга юності. Сховані десь у запічку батьківської хати, його листи дивом уцілили під час обстрілів і пожеж радянсько-німецької війни. О. Юренко дуже цінував їх, і за життя ні за які кошти не погоджувався з ними розлучитися.

10 травня 1967 р. Олесь Юренко так писав Олесю Гончару: «...ти й сам здивуєшся, коли прочитаєш свої листи 1932 року, 1934... 1936... 1938... 1940. У мене їх давно випрохують вчені-перевчені люди, а я навіть не показую їх, ховаю, як скарби, бо хто окрім мене може життєво правдиво розповісти про кожний факт, про кожне слово будь-якого листа? Ніхто. Прийде час – і я сам розповім людям – як жилося, як творилося» [15, с. 3].

Сам Гончар вже у зрілому віці заохочував Юренка написати роман «Не проспати роси...» (і, до речі, зі слів Юренка, саме він подарував йому цю назву). У 1978 р., до 60-річчя Гончара, Юренко написав нарис «Не проспати роси...», який

високо оцінив Дмитро Косарик: «Такого документального, переконливого, захоплюючого біографічного нарису я вже давно предавно не читав... Ваше авторське щастя в тому, що і Ваш юренківський стиль органічно поєднався з Гончаревим тоном, стилем, заглибленням та високостями у словах та поривах... Спасибі Вам, наш достойний друг нашого живого класика, та високоправдивий його біограф» [15, с. 4].

Пізніше, вже на схилі життя, Олесь Юренко починав писати біографічну повість «З берегів юності», але оскільки паралельно працював також над романом про Давида Гурамішвілі, то ні один, ні другий твір не встиг закінчити.

Син письменника Юрій Олександрович Юренко у 2002 р. видав книгу «Друзі-письменники», де оприлюднив у документально-публіцистичному викладі довоєнне листування батька з його колегами по літературній ниві, включивши у книгу, окрім листів Павла М'якушки, Василя Тараненка, Федора Демченка та інших, і листи Гончара [15]. Після цього він передав більшу частину батькового епістолярного архіву до Полтавського краєзнавчого музею, де найцінніші з них (у тому числі листи О. Гончара) зберігаються нині у фондах [1], а інші складають особовий фонд №15 у науковому архіві [4; 5]. Частина листів О. Гончара до О. Юренка, які згадуються у книзі «Друзі-письменники», не потрапили до фондів ПКМ ВК, бо передавалася спадкоємцями О. Юренка членам родини О. Гончара, дослідникам, які використовували їх під час підготовки до друку видання «О. Гончар. Листи» [3], місцезнаходження деяких із них поки що нам не відоме.

Листування О. Юренка і О. Гончара – це дійсно один із найцінніших скарбів нашого музею. Епістолярії, крім наукової, становлять також певну художню цінність, адже «письменницькі листи – це не тільки душевна схильність. Не тільки літературний жанр. Це рідкісна, іноді унікальна можливість для письменника завжди бути самим собою, снувати безперервну нитку літературної творчості, це особистий – нерідко й громадський – документ, силу щедрості й відвертості якого важко переоцінити. Без листів література неповна» [2, с.109].

Список використаних джерел

1. Акт № 119 від 10.10.2002 // Робочий архів науково-дослідного відділу фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.
2. Брюгін В. Без листів література неповна // Вітчизна. – 1996. – №5–6. – С.109.
3. Гончар О.Т. Листи Олесь Гончар.– К.: Український письменник, 2008. 430 с.
4. Іменний покажчик до Фонду 15 (персональний фонд О. Юренка) Наукового архіву Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського *Полтавський краєзнавчий музей: Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство,*

- охорона пам'яток. Збірник наукових статей. Вип. XVI. – Харків: Майдан, 2021. С.704–740.
5. Капко С.М. Епістолярія Олександра Юренка у науковому архіві Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського *Полтавський краєзнавчий музей: Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. Збірник наукових статей. Вип. XVI.* – Харків: Майдан, 2021. С.332–354
  6. Коляструк О. А. Документи особового походження як джерела з історії повсякденності // <http://history.org.ua/JournALL/journal/2008/2/13.pdf>
  7. НА ПКМ імені Василя Кричевського. – Ф.15. – Справи 1 – 439.
  8. НА ПКМ імені Василя Кричевського. – Ф.15. – Спр. 140. – Арк. 101.
  9. Фонди ПКМ ВК-77720, Д-9877 (Лист від 18 березня 1935 р.)
  10. Фонди ПКМ ВК-77731, Д-9888 (Лист від 27 лютого 1936 р.)
  11. Фонди ПКМ ВК-77732, Д-9889 (Лист від 24 травня 1936 р.)
  12. Фонди ПКМ ВК-77746, Д-9903 (Лист від 7 березня 1938 р.)
  13. Фонди ПКМ ВК-77762, Д-9919 (Лист від 13 листопада 1939 р.)
  14. Шумейко Н. М. Документальна спадщина Олесь Гончара у зібранні Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського *Полтавський краєзнавчий музей: Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. Збірник наукових статей. Вип. XIII.* – Полтава: Дивосвіт, 2018. С. 415–443.
  15. Юренко Ю. О. Друзі письменники. – Полтава: Полімет, 2002. 212 с.

Світлана МАРТИНОВА

*старший науковий співробітник,
відділ-музей «Літературне Придніпров'я» Дніпропетровського
національного історичного музею імені Д. І. Яворницького.
м. Дніпро, Україна*

ОСМИСЛЕННЯ ПОСТАТІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

В ЦИКЛІ РАДІОПЕРЕДАЧ «НА ПОЛІ СЛОВА» НАТАЛКИ НІКУЛІНОЇ

Небуденністю таланту виділяється в українській літературі постать Наталки Нікуліної (1947 – 1997). Її творчий внесок як поетки, журналістки, науковиці в культуру Придніпров'я незаперечний. Та якщо поетичний доробок Нікуліної, відзначений літературними преміями ім. Дмитра Яворницького та